

Begreppet Slut. En begreppsstyrd undersökning av det svenska ordförrådets förändring under 500 år

Sven Lange

1. Inledning

Till ett begrepp kan vi knyta ett lexikon. Över tid genomgår ett begreppslexikon förändringar till form och innehåll. Vad är stabilt? Vad förändras?

Under en längre tidsperiod, säg några hundra år, kan begreppslexikonet förmeras men också avtappas i fråga om ord (*orddöd*) och betydelser (*betydelseförlust*). Dess ord kan också *vandra* i olika riktningar från central position till perifer och vice versa. Förändringar av det slaget inom ett begreppslexikon (tillväxt, avtappning, vandring) hör till vad jag i artikeln kallar begreppets lexikala kinematik.

I föreliggande undersökning ska jag belysa hur lexikonet för begreppet *Slut* har förändrats över tid. Den överordnade tanken som prövas i artikeln är om det är möjligt att komma åt några av de styrprinciper som gällt (och fortfarande gäller) bakom dessa förändringar under den femhundraårsperiod (= SAOB:s täckning) som vi med någorlunda säkerhet kan dokumentera för svenskans del.

Begreppen i undersökningen representeras av begreppssystemet i *Roget's Thesaurus*.

Det är också av vikt att *hela ordförrådet* under den studerade femhundraårsperioden dras in i undersökningen, såväl det levande som det döda. Detta operationaliseras så att det levande ordförrådet representeras av Bring (1930) som är den svenska motsvarigheten till Roget. De döda orden och ordbetydelserna hämtar vi från en elektronisk version av Dahlgrens glossarium (Dahlgren 1914–16, Lange 1992).

Frågan gäller bl.a. vilka rötter och affix som ”konstruerar” vokabulären i respektive begreppsklass samt vilka ontologiska entiteter (i huvudsak metaforer) som rimligen kan räknas dit.

I en tidigare artikel har begreppsklassen 66 *Början* granskats (Lange, under utgivning). Här tar vi upp dess motpol 67 *Slut* till behandling.

2. Begreppsklass 67 Slut

För att kunna undersöka förändringar inom en begreppsklass måste vi tillgripa såväl maskinella som manuella åtgärder. Steg 1 går ut på att etablera begreppsklassens ordbestand, det så kallade begreppslexikonet. I steg 2 avskiljer vi förleder (adverb och prefix) och upprättar därigenom två slags ”kataloger”, en över förleder och en annan över ordrötter. Katalogerna kan vi sedan lägga till grund för ett försök att fånga in begreppsklassens *profil*. Som ett tredje och sista steg gäller det att fånga ”kinematiken” i begreppsklassen sådan den framstår

genom en jämförelse mellan det levande och det döda ordbeståndet. Allt detta ska vi nu göra för begreppsklass 67 Slut.

2.1. Steg 1. Etablering av begreppsklassens ordförråd

I tabell 1 ser vi resultatet av etableringen. Vi har det levande ordförrådet i vänster kolumn (Brings ord) och det döda i höger (Dahlgrens ord). Fetstilta ord i vänster kolumn representerar de s.k. paragrafernas (s1, s2 osv.) huvudord. Ju högre paragrafsiffra desto mer avlägset från begreppets kärna. De kursiverade orden i vänsterkolumnen är de ord som förekommer som ekvivalenter till Dahlgrens ord till höger (exempelvis uppslagsordet *avlåt* har i Dahlgren ”översatts” med ordet *upphörande*, som därför kursiverats i vänsterkolumnen).

Tabell 3. Begreppsklass 67 Slut. Levande – dött.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>
<p>s1 Slut, ände, ända, <i>ändalykt</i>, <i>avslutning</i>, avblåsning, finis, yttersta punkt, sista stadium, upplösning, <i>undergång</i>, katastrof, sista suck, <i>död</i>, bane, dödsstund, dödsstöt, nådestöt, <i>upphörande</i>, svanesång, stopp, <i>avsked</i>, skilsmässa, farväl, levväl</p>	<p>avlåt (=upphörande), avsked (=beslut, slut), beslutning (=avslutning, slutmening, slutpåstående), dukas (=djävulen, eufemistisk benämning på djävulen, undergång, förstörelse), föränd (=avslutning, uppgörelse), lykt, lykta, lyktan (=ändalykt), nederfall (=fall, undergång), odöd (=onaturlig död)</p>
<p>s2 slutmål, mål, målstolpe, begränsning, <i>gräns</i>, bestämmelse, bestämmelseort, <i>utlopp</i>, <i>termin</i>, <i>period</i>, <i>utgång</i>, utfall, resultat, <i>fullbordan</i>, fullkomning, fulländning, avputsning, polering, lösning, kronan på verket, höjdpunkt, slag i saken, ytterlighet, ultimatum, avgörande, <i>förlopp</i></p>	<p>avgång (=utgång, slut), avlopp (=avlöpande, utlopp), fullbord (=fullbordan, verkställighet), fullbordning (=fullbordan, verklighet), fullkomnad (=fullbordan), förfolg (=förlopp), gränsa (=gräns), landsände (=landsgräns), omgång, umgång (=period), repp (=termin, viss tid)</p>
<p>s3 final, coda, <i>ridå</i>, <i>efterspel</i>, <i>ändelse</i>, extremitet, bakdel, <i>svans</i>, <i>näbb</i>, udd, utkant, <i>kant</i>, rand, <i>brädd</i>, bryn, gavelspets, <i>spets</i>, <i>takås</i>, takstol, tipp, <i>topp</i>, tamp, sladd, slank, slunk, skvätt, slick, ultimus, borup</p>	<p>bredd (=brädd, randmarginal), fibb (=svans), gardin (=förlåt, ridå), kulle (=topp, spets), kyrkokam (=takås på kyrka), lagg (=kant, brädd av ett kärl), lyktelse (=ändelse i språk), nachspel (=efterspel), näf (=näbb), kvast (=svans), rävrumpa (=rävsvans)</p>
<p>s4 öde, vändpunkt, <i>avbrott</i>, uppbrott, <i>hinder</i>, början till slutet, yttersta tingen, <i>yttersta domen</i>, domsbasunen, eskatolog, eskatologi, straffdom, fördömelse, <i>fördärv</i>, <i>förödelse</i>, utrotning</p>	<p>behinder (=hinder), bräcklighet (=fördärv, skada), darv (=fördärv), död (=förödelse), fördärvning (=fördärv), fördärvelse (=fördärv), förvansklighet (=fördärv), förödning (=förödelse), hindring (=hinder), inkast (=hinder), intal (=avbrott i ens tal), men (=hinder), näver (=hinder), sistedom (=yttersta domen)</p>
<p>s5 fatalier, fataliedag, fatalietid, fatalietimme, förfallotid, betalningstid</p>	-

<p>v1 tilländalöpa, ända, ända sig, ändas, upphöra, avsluta, sluta, lykta, lyktas, göra ända på, göra slut på, stoppa, avblåsa, slå igen butiken, <i>utlöpa</i>, utgå, utdö, förlöpa, <i>förrinna</i>, gå över, <i>förflyta</i>, passera, <i>avlöpa</i>, <i>förgås</i>, dö, åtgå</p>	<p>avgå (=avlöpa, tillgå, försiggå), avlåta (=avstå ifrån, upphöra med, underlåta), avlöpa (=utlöpa, tilländalöpa (m.a.)), avlöpa (=förflyta), avsova (=avsomna, dö), avsätta (=avstyra, upphöra med, avstå ifrån), avvända (=upphöra), andas (=dö, giva upp andan, dö), anlöpa (=avlöpa), bebinda (=knyta, ingå, avsluta), begiva (=upphöra med), besluta (=sluta, ända), besluta (=sluta, avsluta), bilöpa (=förflyta, löpa förbi), framlöpa (=förrinna), fullkomna (=sluta, ända), förfaras (=förgås, förstöras), förgånga (=förgås), förkomma (=förgås, dö), förlöpa (=förrinna), förlöpa (=utlöpa, tilländalöpa m.a.), förlöpa sig (avlöpa, tilldraga sig), förvarda (=förgås, undergå förgängelse), förända (=ända, sluta), förända (=avsluta, besluta, avgöra), handlöpa (=avlöpa), igenvända (=upphöra), omlöpa, umlöpa (=tilländalöpa)</p>
<p>v2 fullborda, fullända, lägga sista handen vid, utarbета, besegla, genomdriva, genomföra, <i>avgöra</i>, göra slag i saken, göra susen, klarera, avveckla, avvittra, smälla, nu smäller det, ge sig</p>	<p>avskeda (=avgöra, avdöma), avsäga (=avdöma, avgöra, bedöma), avtala (=avgöra, avsluta), fullfärdiga (=fullborda, göra färdig), fullkomna (=fullborda), förslita (=slita, avgöra)</p>
<p>v3 avfärda, upphäva, undanröja, röja ur vägen, <i>begränsa</i>, låta bero, lägga å sido, lägga till vila, lägga till handlingarna, fälla ridån, utspela, utspela sin roll</p>	<p>avdriva (=avskaffa, undanröja), avgränsa (=begränsa), avgränsande (=begränsande, avskiljande), avhäva (=avlyfta, undanröja), avlåta (=avskeda, avfärda), avlägga (=avfärda), avlägga (=avskaffa, upphäva), avrätta (=avfärda, avspisa), avrödja (=undanröja), bortrappa (=bortröffa, undanröja), förfärdiga (=avfärda), förvandla (=undanröja, avhjälpa), ingränsa (=begränsa, omgränsa), inspanna (=begränsa, inskränka), nederslag (=upphävande),</p>

	rygga (=upphäva), rymma (=undanröja)
a1 slut , all, avslutad, utdöd, utdöende, utgången, utspelad, läns, utlekt, utlekt fisk	–
a2 slutlig , sist, sistbemäld, sistberörd, sistfödd, sistförfluten, sistkommande, sistliden, sistnämnd, ytterst, eskatologisk, bakerst, <i>bakre</i> , efterst	beslutlig (=slutlig, avgörande), fullbordig, fullbord elig, fullbordliga osv. (=fullbordad, slutlig), hindre (=bakre)
a3 avgjord , reglerad, definitiv, oåterkallelig;	enkande, enkede, enkende (=avgjord, bestämd)
a4 punkt och slut , därmed punkt, punktum , basta, hitintills men ej vidare, en gång för alla, förbi, ute med, över, till ända, farväl, levväl	–
a5 till sluts , till sist, för sista gången, på sistone, <i>därefter</i> , på sladden, på upphällningen, gjord gärning, har ingen återvändo	derutinnan (=därefter)

2.2. Steg 2. Avskiljning och profil

Vid avskiljningen får vi fram följande lista på förleder:

av, bakerst, bakre, be, efter, efterst, full, för, genom, o, sist, slut, till, undan, under, upp, ut, ytter, ytterst, åt, över

När det gäller *profilen* framgår det till att börja med att begreppsklassen **Slut** består av 5 s-paragrafer, 3 v-paragrafer och 5 a-paragrafer.

Dess kärnord, dvs. nyckelorden i de första paragraferna för respektive ordklasskategori, är substantivet *slut*, verbet *tilländalöpa* och adverbet *slut*.

De förleder som kommer till användning i begreppsklassen markerar i regel en rumslig eller tidlig gräns (*bak, efter, ytterst*) men tjänstgör också som tydliggörare av handlingars upphörande (*av-, full-, genom-, upp-, ut-* osv.), dvs. de markerar vad som ibland kallas ett terminativt-resultativt aktions sätt. De flesta förlederna finns också representerade i såväl det levande som det döda ordbeståndet (så t. ex. *av-, be-, full-, för-, upp-, ut-*).

Liksom fallet var i begreppsklassen **Början** är många rotelement neutrala och polysema (*göra, sätta* osv.). De får liksom vi tidigare noterat i begreppsklassen **Början** sin begreppsliga innebörd i första hand av förlederna. Vi kan med samma rätt här tala om en delvis förledsdriven begreppsklass.

Begreppsklassen omfattar sådant som upphör att vara i rum och tid och sådant som kan förknippas med ett sådant upphörande. Vi avstår från att frilägga alla synonymfält som ligger i varje paragraf och som tanken associativt vandrar över och nöjer oss med att uppmärksamma inslaget av *ontologiska entiteter*.

Så t.ex. kommer vi s3-paragrafen från nyckelordet *final* på associativ väg ganska snabbt fram till sådant som avslutar en *kropp*: (*bakdel, svans*) och så småningom till sådant som avslutar en *byggnad* (*gavelspets, takås, takstol*); Här möter vi också *det sista av något*, exempelvis *tamp* (sista på ett rep), *sladd* (rest av en vätska), *slank* återstoden av ett garn osv.

I s4-paragrafen kommer vi från nyckelordet *öde* via *yttersta domen* till *dombasunen*.

Vilka ontologiska entiteter eller metaforer som emellertid historiskt har förknippats med begreppet **Slut** är naturligtvis en vanskelig fråga att avgöra. Det är snarast en uppgift för den historiska begreppsforskningen (jfr Koselleck 1979). Naturligtvis kan Rogets (och därmed Brings) ontologiska inslag vara helt anakronistiska.

2.3. Steg 3. Kinematik

I undersökningen av begreppsklassen **66 Början**, som jag nämnde, kunde vi bl.a. lägga märke till hur uppsättningen av förleder på ett intrikat sätt samspelade

med uppsättningen av rötter. Vissa ord har överlevt till dagens svenska med bibehållna betydelser, andra har bytt betydelse (betydelseförlust) och åter andra har försvunnit både i fråga om form och betydelse (orddöd). Vi tyckte oss på det viset få en viss uppfattning om begreppsklassens kinematik. När vi jämförde begreppslexikonets synonymer parvis med varandra utgick vi från graden av likhet/olikhet i fråga om förleder och ordrötter.

I fråga om begreppsklassen **Slut** ska jag föra samma slags resonemang som i undersökningen av begreppsklassen **Början** men försöka komma längre i fråga om schematisering. Det som följer nu är en granskning av begreppsklassens levande och döda ordförråd, paragraf för paragraf. Orden jämförs parvis, levande med dött.

2.3.1. s1-paragrafen

I tabell 3 och i följande tabeller har vi det levande ordet i kolumnen längst till vänster. Dess likabetydande konkurrent i det döda ordförrådet noteras i den andra kolumnen. Vilken likhet/olikhet som råder mellan de konkurrerande glosorna framgår av den tredje kolumnen. I kolumnen längst till höger framgår vilken process som det döda ordet genomgått: orddöd eller betydelseförlust. Orddöd innebär att ordet helt försvunnit ur språket. Vid betydelseförlust kvarstår ordet i språket men uppfattas i nuspråket som en falsk vän.

I tabell 3 ser vi hur orden *slut* – *beslut* skiljer sig genom att den ena glosan har förleden *be-* medan den andra saknar förleden, därav etiketten +/– i kolumnen Likhet/olikhet. Ordet *beslut* har genomgått en *betydelseförlust*. Dess betydelse ’slut’ har försvunnit ur språket. Ordet kan på det viset lätt bli missförstått (som falsk vän) för en nusvensk läsare av nysvensk text.

I paret *ändalykt* – *lykt* har ordet *lykt* inte bara försvunnit som synonym till *ändalykt* utan även försvunnit helt ur språket, dvs. drabbats av *orddöd*. Paret *avslutning* – *beslutning* har roten *slut* gemensam. Det två sista paren i tabellen *upphörande* – *avlåt* och *avslutning* – *föränd* är olika både ifråga om förled och rot.

Tabell 3. Synonymkonkurrens i s1-paragrafen av begreppsklassen 67 **Slut**.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Process</i>
slut	beslut	+/– förled	betydelseförlust
ändalykt	lykt	+/– förled	orddöd
fall	nederfall	+/– förled	orddöd
avslutning	beslutning	rotlika	orddöd
upphörande	avlåt	helt olika	orddöd
avslutning	föränd	helt olika	orddöd

Vår jämförelse levande och dött ger vid handen att etiketterna ”+/– förled” och ”rotlika” står för ett slags begreppsklassens kontinuitet.

2.3.2. s2-paragrafen

I tabell 4 kan de två översta paren betraktas som formvarianter av samma ord. Paren 3–5 har samma förled. I par 5 betraktas *löpande* och *lopp* som rotsläktingar. Full rotlikhet föreligger i paren 6–7, *gång* respektive *land*.

Tabell 4. Synonymkonkurrens i s2-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
fullbordan	fullbord	formvarianter	orddöd
gräns	gränsa	formvarianter	orddöd
fullbordan	fullkomnad	förledslika	betydelseförlust
förlopp	förfolg	förledslika	orddöd
avlöpande	avlopp	förledslika, rotsläkt	betydelseförlust
utgång	avgång	rotlika	betydelseförlust
landsgräns	landsände	rotlika	betydelseförlust
period	omgång	olika ord	betydelseförlust
termin	repp	olika ord	orddöd

Kontinuiteten i paragrafen är påfallande. Formvarianter, förledslika och rotlika ordpar sörjer för det.

2.3.3. s3-paragrafen

Tabell 5 redovisar inte några icke tidigare redovisade typer av likhet/olikhet. Paragrafens lexikon består till stor del av vad vi kallat ontologiska inslag och typiskt nog är därför inte de ”kontinuerliga typerna” formvariation, rotlikhet och förledslikhet lika präglade.

Tabell 5. Synonymkonkurrens i s3-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
näbb	näf	formvarianter	orddöd
efterspel	nachspel	rotlika	orddöd
svans	fibb	olika ord	orddöd
svans	kvast	olika ord	betydelseförlust
förlåt/ridå	gardin	olika ord	betydelseförlust
topp	kulle	olika ord	betydelseförlust
kant	lagg	olika ord	betydelseförlust
takås	kam	olika ord	betydelseförlust

2.3.4. s4-paragrafen

I s4-paragrafen väger jämnt mellan kontinuerligt och diskontinuerligt. Vi har sammanlagt 7 exempel som vi räknar till den kontinuerliga typen, närmare bestämt 4 exempel på formvariation, 2 exempel på typen +/- förled och 1 exempel på typen förledslighet. Vi kan också notera att många (5 st.) tidigare synonymer till *hinder* har försvunnit genom orddöd och betydelseförlust.

Tabell 6. Synonymkonkurrens i s4-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
fördärv	fördärvning	formvarianter	orddöd
fördärv	fördärvelse	formvarianter	orddöd
förödelse	förödning	formvarianter	orddöd
hinder	hindring	formvarianter	orddöd
hinder	behinder	+/- förled	orddöd
fördärv	darv	+/- förled	orddöd
fördärv	förvansklighet	förledslika	betydelseförlust
fördärv	bräcklighet	olika ord	betydelseförlust
förödelse	död	olika ord	betydelseförlust
hinder	inkast	olika ord	betydelseförlust
avbrott	intal	olika ord	betydelseförlust
hinder	men	olika ord	betydelseförlust
hinder	näver	olika ord	betydelseförlust
yttersta domen	sistedom	olika ord	orddöd

I s5-paragrafen saknas ”döda” ord, dvs. i Dahlgren återfinns inga obsoleta ord som ”översatts” med några av orden i Brings s5-paragraf.

2.3.5. v1-paragrafen

Av tabell 7 framgår bl.a. att synonymfältet var tämligen rikt i äldre tid. Orden var lätta att förväxla med varandra. Glosorna *ändaoch löpa* är viktiga ord i det avsomnade fältet. Betydelseförlusterna är långt fler än fallen av orddöd. Kontinuitet präglar paragrafen, dvs. flera fall av något slags likhet än olikhet.

Tabell 7. Synonymkonkurrens i v1-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
förgås	förgånga	formvarianter	orddöd
avsomna	avsova	formvarianter	orddöd
sluta	besluta	+/- förled	betydelseförlust
avlöpa	avgå	förledslika	betydelseförlust
avstå	avlåta	förledslika	betydelseförlust

avstyra	avsätta	förledslika	betydelseförlust
förgås	förfaras	förledslika	betydelseförlust
förgås	förkomma	förledslika	betydelseförlust
förgås	förvarda	förledslika	orddöd
förrinna	förlöpa	förledslika	betydelseförlust
utlöpa	avlöpa	rotlika	betydelseförlust
utlöpa	förlöpa	rotlika	betydelseförlust
avlöpa	anlöpa	rotlika	betydelseförlust
avlöpa	utlöpa	rotlika	betydelseförlust
avlöpa	handlöpa	rotlika	orddöd
tilländalöpa	omllöpa	rotlika	betydelseförlust
förflyta	avlöpa	olika ord	betydelseförlust
förflyta	bilöpa	olika ord	orddöd
upphöra	avvända	olika ord	betydelseförlust
upphöra	begiva	olika ord	betydelseförlust
upphöra	igenvända	olika ord	orddöd
dö	andas	olika ord	betydelseförlust
knyta	bebinda	olika ord	betydelseförlust
förrinna	framlöpa	olika ord	betydelseförlust
sluta	fullkomna	olika ord	betydelseförlust
avsluta	förända	olika ord	orddöd

2.3.6. v2-paragrafen

Av tabell 8 framgår att kontinuitet dominerar genom förlederna (*av-* och *full-*) och att betydelseförlust är vanligare än orddöd.

Tabell 8. Synonymkonkurrens i v2-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
slita	förslita	+/- förled	betydelseförlust
avgöra	avskeda	förledslika	betydelseförlust
avdöma	avsäga	förledslika	betydelseförlust
avgöra	avtala	förledslika	betydelseförlust
fullborda	fullfärdiga	förledslika	orddöd
fullborda	fullkomna	förledslika	betydelseförlust

2.3.7. v3-paragrafen

Återigen visar en paragraf upp fler fall av betydelseförlust än orddöd. Även här präglas förloppet av kontinuitet och är här i själva verket allena rådande.

Tabell 9. Synonymkonkurrens i v3-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
avskaffa	avdriva	förledslika	orddöd
avlyfta	avhäva	förledslika	orddöd
avskeda	avlåta	förledslika	betydelseförlust
avfärda	avlägga	förledslika	betydelseförlust
avskaffa	avlägga	förledslika	betydelseförlust
avfärda	avrätta	förledslika	betydelseförlust
borttroffa	borttrappa	förledslika	orddöd
begränsa	avgränsa	rotlika	betydelseförlust
begränsande	avgränsande	rotlika	betydelseförlust
undanröja	avröja	rotlika	betydelseförlust
avfärda	förfärdiga	rotlika	betydelseförlust
begränsa	ingränsa	rotlika	orddöd

2.3.8. a-paragraferna

Som framgår av tabell 1 saknas ett ”dött” ordförråd i begreppslexikonets a1- och a4-paragrafer. I de övriga a-paragraferna (tabellerna 10, 11 och 12) kan vi sammanlagt notera 5 fall (4 fall av orddöd och 1 fall av betydelseförlust. I fråga om kontinuitet/diskontinuitet kan vi säga att kontinuiteten överväger, 3 fall av någon formlikhet mot 2 av ”olika ord” (*bakre – hindre* och *avgjord – enkande*).

Tabell 10. Synonymkonkurrens i a2-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
fullbordad	fullbord/-ig, -elig, -liga	formvarianter	orddöd
slutlig	beslutlig	+/- förled	orddöd
bakre	hindre	olika ord	orddöd

Tabell 11. Synonymkonkurrens i a3-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
avgjord	enkande, enkede, enkende	olika ord	orddöd

Tabell 12. Synonymkonkurrens i a5-paragrafen av begreppsklassen 67 Slut.

<i>Levande</i>	<i>Dött</i>	<i>Likhet/olikhet</i>	<i>Slutresultat</i>
därefter	därutinnan	förledslika	betydelseförlust

2.3.9. Sammanfattning av den kinematiska analysen

Den kinematiska analysen syftar ytterst till att belysa samspelet mellan i begreppsklasslexikonet förekommande förleder och rötter. Analysen blottlägger sådant som har med kontinuitet och diskontinuitet i ordförrådet att göra. Kontinuiteten blir synlig i det som i tabellerna etiketterats som formvariation, förledslikhet och rotlikhet. I den förledslika gruppen är det ofta fråga om *rotbyte*. I den rotlika gruppen är det ofta frågan om *förledsbyte*. Diskontinuiteten kommer till uttryck i det som i den tredje kolumnen stämplats som ”olika ord”.

I många fall kan vi notera att begreppsklassen förändras genom att förekommande förleder och rötter ofta byter plats och ingår i nya kombinationer över tid – inte genom dramatiska, abrupta försvinnanden av element.

Kan lexikonet i begreppsklassen förutsägas? Kan vi skåda framåt i tiden? Ja, så länge begreppet **Slut** ska uttryckas är det rimligt att tro att i begreppsklasslexikonet existerande förleder och rötter kommer att ingå nya förbindelser, som i sin tur bryts upp, varvid den gamla förleds- och rotrepertoaren delvis omgrupperas och tas i bruk för nya kombinationer, som i sin tur försvinner och lämnar plats för ytterligare nya förbindelser osv. Ett och annat lånord kommer också att tillkomma.

Det som också är förutsägbart, men inte på ett formellt plan, är att nya metaforiska, ontologiska entiteter även i framtiden kommer att hämtas från tidigare brandskattade källdomäner och att nya friska, icke tidigare hemsökta källdomäner skall lämna bidrag till begreppsklassen.

3. Slutord

I artikeln har presenterats en datorstödd metod att undersöka begreppsklassers lexikala innehåll. I centrum står ordförrådets förnyelse över tid. Undersökningen har indikerat att det är möjligt att åstadkomma en lexikografisk produkt som på beställning skall kunna ge en föreställning om styrprinciperna bakom varje begreppsklass (de 1000), dvs. vilka rötter och affix som ”konstruerar” dess lexikon samt vilka typer av ontologiska entiteter (metaforiska uttryck) som närmast hör hit. En sådan kartläggning har också ett visst prognostiskt värde. Begreppen kommer även i framtiden uttryckas med hjälp av de äldre formella hjälpmedlen (förleder och rötter), men då i nya kombinationer, samtidigt som såväl gamla som nya källdomäner kommer att leverera nya metaforiska tillskott.

4. Litteratur

Bring, Sven Casper. 1930. *Svenskt ordförråd ordnat i begreppsklasser*. Stockholm.

Dahlgren, Fredrik August (1914–16). *Glossarium öfver föråldrade eller ovanliga ord och talesätt från och med 1500-talets andra årtionde*. Lund.

Koselleck, Reinhart (ed.) 1979. *Historische Semantik und Begriffsgeschichte*. Stuttgart.

Lange, Sven 1992. En databaserad begreppsordbok för den äldre svenskan. I: *Nordiske studier i leksikografi*. Oslo.

Lange, Sven. Under utgivning. Begreppet **Början**. En begreppsstyrd undersökning av det svenska ordförrådets förändring under 500 år. I: *Nordiska studier i leksikografi 10*, Tammerfors 2009.

Roget's Thesaurus. 1999. London. Penguin Books.